

L'Escola del Molí de Boixeda

La primera notícia que hem trobat referent al tema de l'ensenyament en l'àmbit del poble és de 1846. Aquell any l'amo del mas Torrellanca va llogar un mestre perquè ensenyés de lletra als seus fills. El mestre disposava d'un llit en un quarto de la casa i cobrava una pesseta al dia, a més dels àpats.

El ministre de Foment Claudio Moyano va promulgar el 9 de febrer de 1857 la Llei d'Instrucció Pública, que feia obligatori l'ensenyament primari a tot l'estat. Va ser una llei que va significar un gran avenç social, perquè va contribuir decisivament a reduir l'analfabetisme del país. La llei tenia molt bones intencions però no resolva el problema del finançament; es limitava a passar la pilota als ajuntaments. Fixava, això sí, el sou dels mestres en 6 escuts al mes, igual a 17 pessetes i 50 cèntims. D'aquí ve l'expressió popular "passar més gana que un mestre d'escola".

El 1857 el pressupost global de l'Ajuntament de Fonollosa era de 3.669 rals. L'alcalde i els regidors van constatar alarmats que tan sols per poder mantenir les tres escoles que necessitava el municipi, una de nens i una de nenes a Fonollosa, i una de nens a Fals, necessitaven no menys de 10.200 rals de billó. 5.000 rals pel sou dels dos mestres, 2.200 rals pel sou de la mestra de nenes, 1.200 rals pel lloguer de les cases i 1.800 rals per material escolar.

Van acordar imposar un recàrrec ordinari del 60% sobre els consums i un d'extraordinari sobre la contribució territorial, amb la qual cosa els ingressos s'incrementarien en 6.875 rals. Podem suposar com van rebre els veïns l'augment desmesurat dels impostos.

Es va trigar encara una mica en engegar les escoles, però en la liquidació del pressupost de 1861 ja hi figuren les partides dels mestres i del lloguer dels locals.

L'escola de Fals es va ubicar en una dependència situada sobre la maquinària del Molí de Boixeda. Josep Galí va llogar l'espai a l'Ajuntament per 70 pessetes anuals. El primer mestre es deia Ramon Oliveras i el seu salari era de 625 rals cada trimestre. Posava en un piset que hi havia al costat de l'aula. El 1864 el mestre era Francesc Matarrodona i aquest complementava el seu sou amb les mensualitats que pagaven els alumnes de les cases bones. Així, els dos nens de Boixeda pagaven una pesseta cada mes. El mestre també cobrava el material escolar que lliurava; una llibreta, 45 cèntims, un cartipàs, 10 cèntims, i una ploma, 50 cèntims. Sembla ser que no hi anaven nenes a l'escola; els pares creien que a una dona, sabent cuinar i sargir una mica, ja no li calia res més per anar per la vida.

L'escola segurament va patir danys en alguna acció dels carlins, ja que quan el 1885 va arribar al poble, nomenat pel Ministerio de Instrucció Pública, el mestre Guillermo Díaz de la Monja, aquest va impartir el seu magisteri a cal Janet. Això va provocar moltes protestes per part dels propietaris de les cases més allunyades, que preferien que l'escola estigués situada al Molí de Boixeda, un indret més cèntric. El mestre, recolzat pels habitants del Raval, es va

negar a baixar al Molí, i el conflicte va durar alguns anys, fins que el 1893 el mestre rebel va ser cessat. Josep Fusté, el nou mestre, va fer classes un altre cop al Molí. Certament el local no estava en bones condicions, ja que sovint arribaven queixes a l'Ajuntament per aquest motiu. A finals de curs de 1898 es va demanar a la mestressa Teresa Galí que rebaixés el preu del lloguer de 80 a 70 pessetes anuals.

El 6 d'octubre de 1897 va arribar un mestre nou, el senyor Bruno Martínez Aldea y Salas, natural de la població d'Alberite, província de Logroño. El Bruno només va estar a l'escola dos cursos, però es veu que deuria deixar molt bon record, perquè en el Ple de l'Ajuntament del desembre de 1899 es va acordar per unanimitat nomenar-lo fill adoptiu del poble, la qual concessió ell va acceptar i agrair de tot cor. En el mateix Ple també es va distingir amb el mateix honor a don Celestino de Córdoba y Gutierrez, Diputado a Cortes, en reconeixement a les gestions que havia fet per la creació de l'escola de Fals.

Escola Vella

Això fa referència a una reclamació històrica de l'Ajuntament, que argumentava que no podia mantenir les tres escoles del municipi, que es menjaven més del 44% del pressupost. A més a més, la crisi de la fil·loxera havia reduït els ingressos. Amb la creació de "l'Escola Mixta de Fals", com oficialment se l'anomenava, la situació econòmica es va fer més sostenible i l'escola va poder acollir alumnat dels dos sexes.

Quan va marxar el Bruno, la seva plaça va quedar vacant, i llavors es va reunir als pares perquè decidissin si volien un mestre o una mestra. Es van decidir per la segona opció i la següent titular de l'escola va ser la interina Dolors Rovira Quintana. Al cap de dos cursos va prendre possessió la propietària definitiva Maria Teresa Montoliu Moliner, la qual va fer estudi fins el febrer de 1903, que va marxar per ocupar una plaça a Castelldecabres (Castelló). Durant més de tres mesos no hi va haver mestra, fins que va arribar la interina Rosa Guàrdia, però quan aquesta va marxar, va costar molt trobar qui la substituís. A finals de abril de 1904 van nomenar a Bonaventura Vilà, però no es va presentar. El juny van nomenar a Maria Carmen Fornos, que tampoc va incorporar-se, i el novembre a Consuelo Farré, la qual

tampoc va tenir cap interès per venir a Fals, un racó de món. No hi va haver mestra fins a començaments del curs següent. Aquesta situació la trobem repetida en moltes èpoques de la història de l'escola del Molí de Boixeda. Sense mestra i sense obligacions, la canalla campava al seu aire.

La Junta Municipal d'Instrucció va tractar el novembre de 1905 el conflicte entre la mestra Concepción Pérez i el pare d'un alumne de 12 anys. «...Díose cuenta del incidente surgido en la escuela de ambos sexos de Fals, de la que la Sra. Maestra despidió al niño Isidro Riera y Prat, por desobediente, incorregible y otras sospechas...» El pare no estava d'acord amb l'expulsió i la Junta va decidir que la mestra acceptaria de nou l'alumne conflictiu, després de que aquest fos públicament amonestat pel pare.

Les queixes sobre les condicions de l'escola i la possibilitat de traslladar-la al Raval de la Creu o d'Oliveres apareixien ara i adés. El 1906 es va rebre un informe favorable sobre tal possibilitat de la Junta Provincial de 1ª Ensenyança, però, per altra banda, es constata la manca de mitjans econòmics per construir una escola nova.

L'estiu de 1907 hi va haver un parell de casos de verola a l'escola de Fonollosa, i malgrat que l'Inspector va dir que l'escola de Fals estava en bones condicions sanitàries, la mestra Concepción Pérez va decidir pel seu compte tancar l'aula i agafar la baixa per malaltia. El metge li va diagnosticar anèmia i ja no va tornar a ocupar la seva plaça. El juny de 1908 es va registrar un gran absentisme entre els alumnes a causa d'un passa de catarro i xarampió.

Juan López Tamayo y del Moral, Inspector de la zona, va efectuar una visita d'inspecció a l'escola a finals de 1908 i va quedar satisfet *"del orden y disciplina del establecimiento, cuya organización corrigió, haciendo las oportunas advertencias que constan en el acta de visita"*.

El 23 de juny de 1909 es va publicar a Madrid una llei que obligava a escolaritzar tots els nens i nenes entre els 6 i els 12 anys. A l'escola de Fals hi assistien regularment 16 nens i 24 nenes. En el conjunt del municipi hi havia 120 nens escolaritzats i 29 que no ho estaven.

El març de 1911, es va calar foc en una màquina de la serradora que hi havia al costat del Molí de Boixeda i l'incendi va destruir la major part de l'escola i la vivenda del mestre. La mestra Maria Àngels Arumí va traslladar provisionalment les activitats a cal Gorg Negre. L'Ajuntament va demanar al rector si podia cedir una mica de mobiliari pels xiquets, i va concedir una ajuda de 50 pessetes a la mestra per comprar el material més imprescindible. Enric Vall de Vilaramó, l'amo del Molí, es va comprometre a reparar el col·legi, mantenint les mateixes condicions de lloguer. El gener de 1912 es van reiniciar les lliçons a l'antic local.

Mentrestant es va refer la vella polèmica sobre si l'escola havia d'estar al Molí o al Raval, a cal Tinai. Els ravalencs van enviar diverses peticions, redactades per la mateixa mestra, a qui els contraris acusaven de preferir el lloc del Raval, perquè estava més a prop de l'estació de tren. El rector també va afegir llenya al foc, dient que el local del Tinai era una sala de ball, i que estava a punt de caure la teulada. Aquesta polèmica en el fons era una qüestió política, ja que enfrontava els parcers, que vivien majoritàriament al Raval, amb l'Ajuntament i els grans propietaris dels masos. La qüestió no es va resoldre fins el 1932, quan l'Ajuntament d'esquerres va obrir l'escola del Raval.

Alumnes de l'Escola (1931)

L'estat de l'escola i la casa de la mestra era tan dolent, que l'amo de Boixeda va decidir ensorrar-les, per evitar que algú hi prengués mal, i va fer construir un edifici nou a l'altra banda del camí carreter de Sant Joan. A sobre la porta hi figura la inscripció "E.V. 1923", les inicials d'Enric Vall de Vilaramó i la data de construcció. Les condicions per l'educació de la mainada eren molt millors; hi havia espai, finestres amplis, bona ventilació i, fins i tot, una comuna. Mentre duraven les obres, una part de la canalla es va escolaritzar a Rajadell.

El 1924 es va inaugurar l'escola nova amb la mestra Antonieta Roca Arderiu. Aquesta tenia dues filles, la menor de les quals havia nascut a Fals. El seu marit també era mestre, però tenia la plaça en un poble de Mallorca. El 1929 el ferrer del Molí de Boixeda va fer una tanca amb filferro al voltant de l'escola. Va presentar una factura de 55'25 pessetes, entre material i mà d'obra.

Després de l'Antonieta va venir la Maria Oto Graten, natural de Barcelona, que s'hi va estar pràcticament fins que va esclatar la guerra. Durant la guerra hi va haver poca activitat. Se sap però, que hi va passar una tal Josefa Jornet Ribes, natural d'Ascó. Havent acabada la guerra va ser apartada de la feina per la "Comisión Depuradora del Magisterio".

Quan va començar el curs, la tardor de 1939, a l'escola es va estrenar "un crucifijo" i sengles quadres del Generalísimo i de José Antonio Primo de Rivera, materials comprats als magatzems Jorba. La situació de la postguerra

rra va degradar la qualitat pedagògica de l'ensenyament. Les mestres que van enviar del Ministerio parlaven i feien parlar castellà a la canalla. A finals de 1943 va ser nomenada "doña" Concepción Montero Gimenez, però el lloc no li va agradar i aviat va aconseguir un permís d'estudis per anar a Madrid. Després va agafar successives baixes per malaltia fins el 1952. Mentrestant l'escola passava mesos tancada. Concepción Juli Agulló i Aurèlia Fernández Pérez van ser les substitutes.

La primavera de 1945, el rector Josep Miralpeix es va dedicar a fer classes a una colla de nens a la rectoria, així com doctrina. L'alcalde Pedro Soldevila se'n va assabentar i li va enviar una carta: «(...) Como sea que han llegado a mis oídos que Vd. se dedica a hacer colegio a unos cuantos niños, vecinos de la parroquia de su digno mando, haciendo caso omiso a las palabrerías que puedan llegar a mi persona, me dirijo a Vd. Para que, si le es grato, me comuniqué lo que hay de verídico sobre dicho asunto. Comprenderá que como primera autoridad civil del municipio, como español y buen católico me incumbe el deber de estar al corriente de los asuntos que se desarrollan y dependen de mi autoridad dentro del municipio (...)» El rector va contestar l'endemà mateix i, en una carta plena d'ironia envers el zel i patriotisme de l'alcalde, va anunciar que deixaria de donar classes un cop acabada la Quaresma.

A finals de 1949, l'alcalde va trametre un informe confidencial a l'Inspector, analitzant el comportament del professorat de les escoles del poble. En respecte a l'Aurèlia va escriure el següent: «Atiende personalmente su escuela. Cuando goza de permiso o está fuera, la deja atendida por una niña de la localidad, que es jovencita y sin especial preparación. No obstante, tengo referencias que los chicos obedecen mejor a la niña que no a la señora Fernandez. La escuela en cuestión, debido a la escasa matrícula no le reporta más que pocos ingresos, lo cual motiva que tenga que ir pidiendo, aunque no lo hace más que con modos. Lo que pasa es que la población no le gusta darle nada porque da una impresión de descuido que se trasluce en sus propios hijos, cuya educación (la del nene que vive con ella) tiene mucho que desear. La porción en que está la escuela cuenta con poca población y no aumentará hasta de aquí a unos dos o tres años.»

Vet aquí doncs, un exemple de l'ambient que respirava una escola rural els primers anys del franquisme.

Del 1953 al 1957 la mestra va ser l'Anita Ribó, i quan el nou rector, mossèn Jaume Fornols, es va instal·lar a viure a

la vivenda dels mestres, va col·laborar amb ell per preparar unes representacions teatrals, en les que van participar la majoria del 20 alumnes que assistien a l'escola. L'obra de dos actes "Don Sigfrido y el Dragon" i una sèrie de esquetxos i cançons a càrrec dels més petits es van representar a l'interior de l'escola el 17 de març de 1957. El mossèn va preparar un programa, redactat en català, que es va distribuir per les cases. El preu d'entrada de la funció va ser de 4 pessetes els adults i la meitat pels menors de sis anys.

La següent mestra va ser Maria Vich Noguera, que malgrat ser eivissenca es negava a parlar català, encara que fos en la intimitat. La seva successora va ser Pura García Gómez, una iaia mal humorada que va arribar a l'edat de la jubilació mentre exercia al Molí. Al seu lloc van venir les germanes Fando, de Saragossa, joveníssimes, que es delien perquè el senyor Canet, el promotor immobiliari, les portés a passejar en el seu auto descapotable.

Les tres darreres mestres van ser Teresa Copete, de Terrassa, Dolores Aparicio, de Barcelona, i Rosa Maria Segura, de Manresa.

El 1962, l'Ajuntament va pagar una estufa nova i el 1964 es van fer obres de paleta a l'edifici de l'escola per valor de 3.083 pessetes. Llavors el lloguer va passar de 600 a 700 pessetes anuals. Les darreres mestres que van treballar en aquesta escola no van fer ús de la vivenda que els estava reservada, sinó que posaven, o bé al Molí de Boixeda, o a cal Tico Vell.

Després de la inauguració de les noves escoles de Fals, encara uns quants nens de les cases de la rodalia van seguir anant a l'escola del Molí, però finalment es va quedar sense alumnat i el febrer de 1970 es va cancel·lar el contracte de lloguer i es va tornar la clau als amos del mas Boixeda. D'aquell punt ençà, l'edifici ha estat utilitzat de magatzem de trastos vells.

Anita Ribó

MAGISTEROLOGI

(1861) Ramon Oliveras
(1864) Francesc Matarrodona
(1885) Guillermo Díaz de la Monja
(1893) Josep Fusté Cardúss
(1893) Tomàs Puig Soler
(1894) Josep Mª Santamaria
(1895) Pedro Carranza Plana
(1896) Vicenç Borrell Estera
(1897) Bruno Martínez Aldea Salas
(1899) Dolors Rovira Quintana
(1901) Mª Teresa Montoliu Moliner
(1903) Rosa Guardia Pujadas
(1905) Mª Concepción Pérez Gutiérrez
(1907) Enriqueta Vila Bacadit
(1908) Josefa Anglada Latorre
(1909) Mª Àngels Almunich Vendrell

(1911) Maria Angels Arumí
(1915) Maria Batés Francàs
(1916) Mª Pilar Roca Gandillon
(1924) Antonieta Roca Arderiu
(1932) Maria Oto Graten
(1937) Josefa Jornet Ribes
(1943) Modesta Muns
(1943) Concepción Montero Giménez
(1944) Concepción Juli Agulló
(1948) Aurèlia Fernández Pérez
(1957) Anita Ribó
(1959) Maria Vich Noguera
(1961) Pura Garcia Gómez
(1963) Purificación Fando Albacar
(1965) Teresa Copete Valero
(1966) Dolores Aparicio
(1968) Rosa Maria Segura

Alumnes de l'Escola, 1956

EDICIÓ: Grup de divulgació de la història de Fals, Associació Cultural i Recreativa de Fals

COL-LABORACIÓ: Ajuntament de Fonollosa, Cooperativa UMAC, Arxiu Comarcal de Manresa

ASSOCIACIÓ CULTURAL I RECREATIVA DE FALS
Carrer de les Escoles s/n
08259 Fals (Fonollosa)
Telèfon: 938368194
Fax: 938368147

Gener de 2007, número 32

El contingut d'aquesta edició és de divulgació de la història local del poble de Fals. En cap cas es vol ferir la sensibilitat de ningú i, se'n agrairà que qualsevol errada o inexactitud en els escrits, sigui comunicada als redactors de Falchs.

